

Sygn. akt XXV C 454/22

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 kwietnia 2023 roku

Sąd Okręgowy w Warszawie XXV Wydział Cywilny

w składzie następującym:

Przewodniczący sędzia Tomasz Gal

Protokolant sekr. sąd. Katarzyna Nawrocka

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 17 kwietnia 2023 roku w Warszawie

sprawy z powództwa H. P. (1) i T. A.

przeciwko Funduszowi (...) S.A. w W.

o zapłatę

orzeka:

I. Zasądza od Funduszu (...) S.A. w W. na rzecz H. P. (1) i T. A. kwotę 411.278,12 zł (czterysta jedenaście tysięcy dwieście siedemdziesiąt osiem złotych, 12/100) z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi od kwoty 333.700 zł od dnia 11 lutego 2021r. do dnia zapłaty i od kwoty 77.578,12 zł od dnia 15 marca 2023 r. do dnia zapłaty,

II. Oddala powództwo w pozostałym zakresie,

III. Ustala, że powodowie wygrali niniejszą sprawę w całości i pozostawia wyliczenie kosztów procesu referendarzowi sądowemu.

Sygn. akt XXV C 454/22

UZASADNIENIE

Powodowie **H. P. (1) i T. A.** pozwem z dnia 3 grudnia 2021 r. (data nadania w placówce pocztowej, k. 96), skierowanym przeciwko pozwanemu **Funduszowi (...) S.A. w W.**, wniesionym do Sądu Okręgowego w Krakowie, wnieśli o zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów kwoty 311.278,12 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 9 grudnia 2011 r. do dnia zapłaty oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu powodowie wskazali, że są spadkobiercami B. A., która była jedyną właścicielką nieruchomości lokalowej położonej w K. przy ul. (...), dla której Sąd Rejonowy dla Krakowa-Podgórze w Krakowie, IV Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą o nr (...). Z twierdzeń powodów wynikało, że w dniu 28 listopada 2011 r. B. A. zawarła z pozwanym Funduszem umowę przedwstępną, w której wartość nieruchomości oceniono na 333.7000 zł, a następnie w dniu 9 grudnia 2011 r. zawarła umowę o dożywocie, na mocy której przeniosła w zamian za dożywotnie utrzymanie, nieruchomość, tym razem wycenioną na 319.000 zł. Powodowie podali, że po śmierci B. A., jako jej spadkobiercy wystąpili z powództwem przeciwko pozwanemu Funduszowi o stwierdzenie nieważności umowy i od daty doręczenia pozwu w tej sprawie, tj. od dnia 26 stycznia 2015 r. Fundusz powinien liczyć się z możliwością zwrotu nieruchomości. Jednak we wrześniu 2015 r. Fundusz sprzedał przedmiotową nieruchomość, choć ostatecznie wyrokiem z dnia 8 maja 2017 r. w sprawie I C 2415/14 Sąd ustalił, że umowa była nieważna bowiem w dacie zawarcia

umów, B. A. znajdowała się w stanie wyłączającym świadome i swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli. Następnie w dniu 3 września 2020 r. pozwany wezwał stronę powodową do zapłaty kwoty 85.925,39 zł z tytułu rozliczenia nieważnej umowy, zaś pismem z dnia 22 stycznia 2021 r. powodowie wezwali Fundusz do przeniesienia własności nieruchomości, ewentualnie zapłaty, okazało się ono jednak bezskuteczne. W związku z powyższym, roszczenie dochodzone pozwem oparte jest o dyspozycję art. 410 § 2 k.c. i dotyczy ono zwrotu świadczenia nienależnego – *condictio sine causa*, powodowie powołali się również na art. 406 i 409 k.c. Odnośnie sposobu zasądzenia kwoty żądanej w pozwie, powodowie domagali się jej zasądzenia łącznie na ich rzecz. Legitymacji procesowej biernej pozwanego powodowie upatrywali w przepisie art. 494 § 1 k.s.h. Odnośnie uzasadnienia wysokości żądania, podali, że od wskazanej wartości 333.700 zł odejmują nakłady, które uznają za poczynione przez pozwanego na podstawie art. 408 k.c. zgłoszone przez pozwanego w piśmie z dnia 3 września 2020 r. w łącznej kwocie 22.421,88 zł tj.: świadczenia w postaci renty w łącznej kwocie 5.701,88 zł, opłat w wysokości 16.552 zł oraz podatków od nieruchomości uiszczonych w latach 2012 -2015 w łącznej kwocie 168 zł (36 zł + 42 zł +45 zł +45 zł). Z tych względów, wartość przedmiotu sporu została określona na 311.278,12 zł (pozew – k. 3-11).

Postanowieniem z dnia 15 grudnia 2021 r. w sprawie I C 3567/21, Sąd Okręgowy w Krakowie stwierdził swą niewłaściwość miejscową i przekazał sprawę tut. Sądowi (postanowienie z dnia 15 grudnia 2021 r. – k. 97).

W odpowiedzi na wywiedzione powództwo wniesionej w dniu 21 marca 2022 r. (data prezentaty, k. 119), pozwany **Fundusz (...) S.A. z siedzibą w W.**, wniósł o oddalenie powództwa w całości oraz zasądzenie od powodów na rzecz pozwanego zwrotu kosztów postępowania z uwzględnieniem kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu zajętego w sprawie stanowiska, pozwany na wstępie zgłosił warunkowy zarzut potrącenia wierzytelności przysługującej powodom z wierzytelnością przysługującą pozwanemu i w związku z tym, na podstawie art. 498 k.c. dokonał potrącenia kwoty 311.278,12 zł dochodzonej w niniejszej sprawie przez powodów z kwotą 85.925,39 zł z tytułu rozliczenia kosztów nieważnej umowy dożywocia zawartej w dniu 9 grudnia 2011 r. w formie aktu notarialnego za Rep. A (...) dochodzonej przez pozwanego w sprawie zawisłej przed Sądem Okręgowym w Katowicach o sygnaturze II C 4/21. Pozwany wyjaśnił, że oświadczenie o potrąceniu złożone jest pod warunkiem zasądzenia przez Sąd w niniejszej sprawie dochodzonej przez powodów wierzytelności do kwoty 85.925,39 zł. Pozwany zastrzegł przy tym, że oświadczenie nie jest uznaniem długu wobec powodów ani uznaniem powództwa w jakiegokolwiek jego części. W pierwszej kolejności spółka wniosła o odrzucenie pozwu T. A., co uzasadniono nieprawidłowym umocowaniem pełnomocnika. Pozwany wniósł również o zawieszenie postępowania do czasu rozpoznania sprawy zainicjowanej przez niego przed Sądem Okręgowym w Katowicach. Odnosząc się do meritum sprawy, zakwestionował wysokość dochodzonego w sprawie roszczenia oraz datę początkową roszczenia ubocznego, ale także podstawę jego naliczania. Za bezsporne pozwany uznał unieważnienie umowy dożywocia, nie kwestionował również obowiązku zwrotu wzajemnych świadczeń pomiędzy stronami. Co się tyczy roszczenia odsetkowego, w jego ocenie, dopiero po wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie tj. po dniu 17 lipca 2018 r. powstał obowiązek zwrotu wzajemnych świadczeń, a samo żądanie ma przy tym charakter bezterminowego ma więc zastosowanie art. 455 k.c. Pozwany zanegował by wartość lokalu wynosiła 333.700 zł – tak określona wartość została podana wyłącznie dla celów podatkowych i wyliczenia opłat, ponadto w umowie dożywocia wartość ta została określona na 319.000 zł. Samą więc wysokość roszczenia pozwany uznawał za nieudowodnioną i zawyżoną. Pozwany powołał się na wypis z umowy sprzedaży lokalu i jak twierdził to taką sumę zarezerwował w rezerwach finansowych spółki. Dodał, że do momentu wydania wyroku unieważniającego rzeczoną umowę przez Sąd II instancji miał prawo swobodnie dysponować lokalem i nie może ponosić negatywnych konsekwencji z tym związanych (odpowiedź na pozew – k. 119- 124).

Postanowieniem z dnia 25 marca 2022 r. Sąd oddalił wniosek strony pozwanej o zawieszenie postępowania (postanowienie z dnia 25 marca 2022 r. – k. 145).

Pozwany w piśmie z dnia 25.04.22 r. sprecyzował zgłoszony w odpowiedzi na pozew zarzut potrącenia w ten sposób, iż wskazał, że na łączną kwotę 85.925,39 zł objętą tym zarzutem składają się następujące kwoty:

- 1) koszt uzyskania odpisu księgi wieczystej wyniósł 30 zł, koszt sporządzenia aktu notarialnego, wypisu aktu i kopii 1.613,76 zł, wycena nieruchomości 615 zł, koszt pełnomocnictwa, wypisu aktu 123 zł, koszt aktu notarialnego 2.019,66 zł, 6.380 zł, 550 zł, opłata skarbową 17 zł, pełnomocnictwo 40,50 zł – tj. łącznie 11.388,92 zł,
- 2) świadczenia z tytułu renty wyniosły łącznie 5.701,88 zł (za okres od grudnia 2011 r. do lipca 2014 r.),
- 3) opłaty czynszu za lokal wynosiły łącznie 16.552,30 zł,
- 4) pozostałe koszty wynosiły 6.069,50 zł (opłaty obejmowały m.in. podatek od nieruchomości: 36 zł, 42 zł, 45 zł 45 zł; odpisy z księgi wieczystej 60 zł, składki na certyfikaty 64 zł, sporządzenie opracowań 590 zł, certyfikaty ubezpieczenia 64 zł, opłaty notarialne 61,50 zł, wypisy aktu notarialnego 61,50 zł, 521,52 zł, prace ślusarskie 984 zł, odgrzybianie mieszkania 288 zł, klucze 39 zł, opłaty skarbowe 39 zł oraz 2.100 zł, ozonowanie mieszkania 350 zł, opłaty notarialne 314,88 zł, certyfikat ubezpieczenia 64 zł oraz usługi księgowe 344,40 zł).
- 5) koszt służebności osobistej mieszkania umożliwiający uprawnionej dożywotnie korzystanie z lokalu za okres od 9.12.2011 r. do 4.08.2014 r. w łącznej kwocie 46.212,79 zł. (k. 149 - 150).

Powodowie w piśmie z dnia 22.06.22 r. wskazali, iż kwestionują wiarygodność pozwanego wobec powodów stanowiące przedmiot zarzutu potrącenia ponad kwotę 22.421,88 zł, którą już uwzględnili przy obliczeniu świadczenia należnego powodom stanowiące przedmiot niniejszego sporu (k. 236 i nast.).

Pozwany podtrzymał stanowisko w piśmie z dnia 4.08.22 r. (k. 256).

Powodowie w piśmie z dnia 7 lutego 2023 r. dokonali modyfikacji powództwa poprzez jego rozszerzenie w ten sposób, iż wnieśli o zasądzenie od pozwanego kwoty 411.278,12 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 9 grudnia 2011 r. do dnia zapłaty (k. 426 – 427).

Pozwany w piśmie z dnia 20 marca 2023 r. wniósł o oddalenie powództwa także w zmodyfikowanym kształcie, podnosząc dodatkowo zarzut przedawnienia roszczenia w zakresie kwoty stanowiącej przedmiot rozszerzenia powództwa (k. 451 - 454).

Strony podtrzymały stanowiska na rozprawie w dniu 17 kwietnia 2023 roku.

Na podstawie przedstawionego materiału dowodowego **Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:**

W dniu 28 listopada 2011 r. przed notariuszem K. G. (1) za Rep. A nr (...), pomiędzy B. A. a spółką pod firmą Fundusz (...) Spółka Akcyjna Spółka komandytowo-akcyjna z siedzibą w W., została zawarta umowa przedwstępna, na mocy której strony zobowiązały się do zawarcia umowy o dożywocie, na podstawie której B. A. przeniesienie na rzecz spółki prawo własności nieruchomości stanowiącej samodzielny lokal mieszkalny nr (...) położony w bloku nr (...) przy ul. (...) w K., objęty księgą wieczystą nr (...) w zamian za dożywotnie utrzymanie uprawnionej stosownie do treści art. 908 k.c. Strony określiły wartość lokalu mieszkalnego na kwotę 333.700 zł (okoliczność bezsporna, a nadto kopia umowy przedwstępnej – k. 28-31verte).

Umowa dożywocia została zawarta w dniu 9 grudnia 2011 r. w formie aktu notarialnego sporządzonego przez K. G. (1) notariusza w K. za Rep. A (...). Na jej mocy, B. A. przeniosła na rzecz spółki: Fundusz (...) z siedzibą w W. prawo własności nieruchomości stanowiącej samodzielny lokal mieszkalny nr (...) położony w bloku nr (...) przy ul. (...) w K., objęty księgą wieczystą nr (...) w zamian za dożywotnie utrzymanie uprawnionej stosownie do treści art. 908 k.c. Lokal mieszkalny miał znajdować się w posiadaniu B. A., na rzecz której ustanowiona została służebność osobista mieszkania, jednakże z dniem zawarcia umowy na spółkę przeszły wszelkie korzyści i ciężary związane z tym lokalem, w szczególności obowiązek opłacania czynszu oraz podatku od nieruchomości. Uprawniona zobowiązała się natomiast ponosić wszelkie pozostałe koszty bieżącej eksploatacji lokalu. Strony określiły wartość lokalu na 319.000 zł (okoliczność bezsporna, a nadto kopia aktu notarialnego – k. 32-35).

B. A. zmarła w dniu (...)r. w K.. Spadek po zmarłej na podstawie ustawy nabyli wprost w udziałach po 1/2 części siostra H. P. (1) oraz brat T. A. (akt poświadczenia dziedziczenia z dnia 13 sierpnia 2015 r. za Rep. A (...) – K. 42-43). Spadkobiercy ci nie dokonali dotychczas działu spadku po B. A. (k. 456 – okoliczność bezsporna).

W dniu 23 grudnia 2014 r. T. A. skierował przeciwko Funduszowi (...) Spółce Akcyjnej Spółce komandytowo-akcyjnej w W. pozew o stwierdzenie nieważności umowy dożywocia zawartej pomiędzy B. A. a pozwanym Funduszem w dniu 9 grudnia 2011 r., na podstawie której doszło do przeniesienia prawa własności nieruchomości przy ul. (...) w K. (pозew – k. 36-40).

Odpis pozwu w tej sprawie został doręczony pozwanemu w dniu 26 stycznia 2015 r. (potwierdzenie odbioru korespondencji – k. 41; także k. 40 akt I C 2415/14).

W dniu 9 marca 2015 r. za Rep. A (...) pomiędzy Funduszem (...) Spółką Akcyjną Spółką komandytowo-akcyjną w W. jako sprzedającym a H. G. i K. G. (2) jako kupującymi została zawarta umowa sprzedaży i ustanowienia hipoteki. Na podstawie umowy spółka zbyła na rzecz kupujących lokal nr (...) położony w K. przy ul. (...), dla którego Sąd Rejonowy dla Krakowa-Podgórze w Krakowie, IV Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą o nr (...) za cenę w kwocie 254.000 zł (akt notarialny za Rep. A (...) – k. 114-117).

Lokal mieszkalny nr (...) położony w K. przy ul. (...), dla którego Sąd Rejonowy dla Krakowa-Podgórze w Krakowie, IV Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą o nr (...) stanowi obecnie własność H. G. i K. G. (2). Prawo własności nieruchomości zostało wpisane na ich rzecz w związku z umową sprzedaży oraz aktem ustanowienia hipoteki z dnia 9 marca 2015 r. za Rep. A (...) (wydruk KW – k. 16-27).

Wyrokiem z dnia 8 maja 2017 r. sygn. I C 2415/14 Sąd Okręgowy w Krakowie w sprawie z powództwa T. A. przeciwko Funduszowi (...) Spółce Akcyjnej Spółce komandytowo-akcyjnej w W., ustalił, że umowa z dnia 9 grudnia 2011 r. zawarta pomiędzy B. A. a Funduszem (...) w W., na podstawie której B. A. przeniosła na Fundusz prawo własności nieruchomości położonej w K. przy ul. (...), dla której Sąd Rejonowy dla Krakowa Podgórze w Krakowie prowadzi księgę wieczystą (...) w zamian za dożywotnie utrzymanie jest nieważna (pkt I). Sąd uznał, iż w dacie zawarcia umowy B. A. znajdowała się w stanie wyłączającym świadome i swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli w związku z czym umowa przez nią zawarta jest nieważna na podstawie art. 82 k.c. (wyrok z dnia 8 maja 2017 r. w sprawie I C 2415/14 – k. 44; także k. 348 akt I C 2415/14; uzasadnienie – k. 45-50; także k. 351-353verte akt I C 2415/14).

Sąd Apelacyjny w Krakowie wyrokiem z dnia 17 lipca 2018 r. w sprawie I ACa 1587/17 oddalił apelację pozwanego od w/w wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 8 maja 2017 r. w sprawie I C 2415/14 (wyrok z dnia 17 lipca 2018 r. w sprawie I ACa 1587/17 – k. 51; także k. 405 akt I C 2415/14; uzasadnienie – k. 52-61; także k. 409-413 akt I C 2415/14).

Z dniem 27 listopada 2018 r. doszło do połączenia spółek w trybie art. 492 § 1 pkt 1 k.s.h. poprzez przeniesienie całego majątku spółki przejmowanej – Fundusz (...) Spółki Akcyjnej Spółki komandyto-akcyjnej z siedzibą w W., na spółkę przejmującą – Fundusz (...) Spółkę Akcyjną z siedzibą W.. W związku z powyższym, z tą datą nastąpiło wykreślenie spółki komandytowo-akcyjnej z Rejestru Przedsiębiorców KRS (data uprawomocnienia się wpisu: 22 grudnia 2018 r.) (wydruk pełen z Rejestru Przedsiębiorców KRS – k. 62-73; wydruk aktualny z Rejestru Przedsiębiorców KRS – k. 74-83).

W dniu 3 września 2020 r. Fundusz (...) S.A. w W. wezwał H. P. (1) do rozliczenia kosztów nieważnej umowy o dożywocie, poprzez zapłatę kwoty 85.925,39 zł. Na żadaną kwotę składały się wszelkie koszty, jakie świadczył Fundusz w związku z umową, w tym przede wszystkim koszty renty dożywotniej, koszty dożywotniej osobistej służebności mieszkania, świadczenia na rzecz Spółdzielni Mieszkaniowej z tytułu opłat eksploatacyjnych, koszty ubezpieczenia nieruchomości, podatek od nieruchomości, koszty wyceny nieruchomości, koszty podpisania umowy (opłaty notarialne, opłaty za zbierane dokumenty) (wezwanie z dnia 3 września 2020 r. – k. 84-85).

Z zestawienia przedstawionego przez Fundusz wynikało, że koszt uzyskania odpisu księgi wieczystej wyniósł 30 zł, koszt sporządzenia aktu notarialnego, wypisu aktu i kopii 1.613,76 zł, wycena nieruchomości 615 zł, koszt

pełnomocnictwa, wypisu aktu 123 zł, koszt aktu notarialnego 2.019,66 zł, 6.380 zł, 550 zł, opłata skarbową 17 zł, pełnomocnictwo 40,50 zł – tj. łącznie 11.388,92 zł, świadczenia z tytułu renty wyniosły łącznie 5.701,88 zł (za okres od grudnia 2011 r. do lipca 2014 r.), opłaty wynosiły łącznie 16.552,30 zł, pozostałe koszty wynosiły 6.069,50 zł (opłaty obejmowały m.in. podatek od nieruchomości: 36 zł, 42 zł, 45 zł 45 zł; odpisy z księgi wieczystej 60 zł, składki na certyfikaty 64 zł, sporządzenie opracowań 590 zł, certyfikaty ubezpieczenia 64 zł, opłaty notarialne 61,50 zł, wypisy aktu notarialnego 61,50 zł, 521,52 zł, prace ślusarskie 984 zł, odgrzybianie mieszkania 288 zł, klucze 39 zł, opłaty skarbowe 39 zł oraz 2.100 zł, ozonowanie mieszkania 350 zł, opłaty notarialne 314,88 zł, certyfikat ubezpieczenia 64 zł oraz usługi księgowo 344,40 zł). Z tytułu służebności osobistej mieszkania naliczona została stawka czynszu najmu wynikająca z operatu szacunkowego z 17 grudnia 2012 r. w wysokości 1.450 zł w łącznej kwocie 46.212,79 zł. Łącznie, suma tych kosztów ujęta w zestawieniu wynosiła 85.925,39 zł (zestawienie – k. 86-86verte).

W grudniu 2020 r. Fundusz (...) S.A. z siedzibą w W. skierował do Sądu Okręgowego w Katowicach powództwo przeciwko T. A. oraz H. P. (1) o zapłatę kwoty 85.925,39 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 15 września 2020 r. do dnia zapłaty tytułem rozliczenia kosztów nieważnej umowy o dożywocie zawartej w dniu 9 grudnia 2011 r. w formie aktu notarialnego za Rep. A nr (...). Żądanie dotyczyło kosztów wymienionych w zestawieniu dołączonym do wezwania do zapłaty z dnia 3 września 2020 r. (pозew – k. 129-135 verte). Sprawa została zarejestrowana w Sądzie Okręgowym w Katowicach pod sygn. akt II C 4/21 i nadal pozostaje w toku (k. 440 – notatka, k. 456 – okoliczność bezsporna).

W dniu 22 stycznia 2021 r. H. P. (1) i T. A. wezwali pozwanego Fundusz do przeniesienia własności nieruchomości położonej w K. przy ul. (...) lub do zapłaty kwoty 333.700 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 9 grudnia 2011 r. do dnia zapłaty tytułem zwrotu wartości nienależnego świadczenia w postaci nieruchomości (wezwanie do przeniesienia własności nieruchomości lub zapłaty – k. 90-91; pełnomocnictwo – k. 92).

W piśmie z dnia 3 lutego 2021 r. Fundusz poinformował wzywających, iż nie jest właścicielem nieruchomości lokalowej, a zatem żądanie przeniesienia własności jest bezprzedmiotowe. Spółka odmówiła ponadto zapłaty wartości nienależnego świadczenia, kwestionując je co do wysokości jak i termin naliczania odsetek (pismo z dnia 3 lutego 2021 r. – k. 93).

W dniu 21 marca 2022 r. Fundusz (...) S.A. w W. złożył wobec H. P. (1) oraz T. A. warunkowe oświadczenie o dokonaniu potrącenia, na mocy którego, na podstawie art. 498 § 1 k.c. oświadczył, że dokonuje warunkowego potrącenia przysługującej Funduszowi wierzytelności w kwocie 85.925,39 zł tytułem rozliczenia kosztów nieważnej na mocy orzeczenia Sądu umowy o dożywocie zawartej w dniu 9 grudnia 2011 r. w formie aktu notarialnego sporządzonego przez K. G. (1) notariusza w K. za Rep. A (...), a zarazem dochodzonej przez Fundusz w sprawie zawisłej przed Sądem Okręgowym w Katowicach sygn. II C 4/21 z wierzytelnością w kwocie 311.278,12 zł przysługującą wobec spółki dochodzonej w sprawie zawisłej przed Sądem Okręgowym w Warszawie, sygn. XXV C 454/22. Zdaniem pozwanego w wyniku potrącenia wierzytelność powodów ulegała umorzeniu w części w kwocie 85.925,39 zł w związku z czym wynosiła 225.352,73 zł. Oświadczenie o potrąceniu złożone zostało pod warunkiem zasądzenia przez Sąd w sprawie XXV C 454/22 dochodzonej wierzytelności do kwoty 311.278,12 zł. Jednocześnie zastrzeżono, że oświadczenie nie jest uznaniem długu ani uznaniem powództwa (warunkowe oświadczenie o dokonaniu potrącenia względem H. P. – k. 125-126; warunkowe oświadczenie o dokonaniu potrącenia względem T. A. – k. 127-128).

Wartość rynkowa nieruchomości lokalowej położonej w K. przy ul. (...), dla której Sąd Rejonowy dla Krakowa – Podgórze w Krakowie prowadzi księgę wieczystą nr (...) wynosi:

- 1) według stanu na dzień 9 grudnia 2011 r., a według cen aktualnych kwotę 498.000 zł,
- 2) według stanu na dzień 9 grudnia 2011 r. i według cen z 9 grudnia 2011 r. kwotę 330.000 zł,
- 3) według stanu na dzień 9 grudnia 2011 r., a według cen z 26 stycznia 2015 r. kwotę 306.000 zł,
- 4) według stanu na dzień 9 grudnia 2011 r., a według cen z 3 września 2015 r. kwotę 305.000 zł,

- 5) według stanu na dzień 4 sierpnia 2014 r., a według cen aktualnych kwotę 498.000 zł,
- 6) według stanu na dzień 4 sierpnia 2014 r., a według cen z dnia 26 stycznia 2015 r. kwotę 306.000 zł,
- 7) według stanu na dzień 4 sierpnia 2014 r., a według cen z dnia 3 września 2015 r. kwotę 305.000 zł,
- 8) według stanu na dzień 3 września 2015 r., a według cen aktualnych 498.000 zł,
- 9) według stanu na dzień 3 września 2015 r. i według cen z 3 września 2015 r. kwotę 305.000 zł (opinia biegłego sądowego z zakresu wyceny nieruchomości – k. 277 – 333, k. 402 - 407).

Sąd dokonał następującej oceny dowodów:

Stan faktyczny w niniejszej sprawie z wyjątkiem kwestii wartości przedmiotowej nieruchomości miał charakter bezsporny pomiędzy stronami i został przez Sąd ustalony w oparciu o materiał dowodowy zgromadzony na potrzeby niniejszego postępowania, a powołany w toku dotychczasowych ustaleń, w postaci dowodów z dokumentów. Wskazana dokumentacja nie była kwestionowana przez żadną ze stron pod względem jej prawdziwości czy też autentyczności, Sąd zaś nie znalazł podstaw, aby czynić to z urzędu.

Dokumenty urzędowe (art. 244 § 1 k.p.c.) sporządzone zostały w przepisanej prawem formie i przez organy do tego powołane, a weryfikacja ich prawdziwości miała charakter bezpośredni, a to z uwagi na dołączenie do akt niniejszej sprawy, akt sprawy, z której dokumenty te pochodziły (I C 2415/14).

Wobec zakresu sporu w niniejszym procesie zasadniczym dowodem przeprowadzonym przez Sąd był dowód z opinii biegłego sądowego z zakresu wyceny nieruchomości.

Sąd uznał opinię złożoną przez biegłego sądowego T. B. za bezstronny i wiarygodny dowód w sprawie. W ocenie Sądu opinia ta jest przekonująca i wyczerpująco uzasadniona. Z jej treści wynika, iż przedmiotem analizy sporządzającego opinię były wszystkie czynniki, od których zależy ustalenie prawidłowej wartości nieruchomości z uwzględnieniem wartości obciążenia jej innym prawem. Sposób wyliczenia wartości wycenianych praw zaprezentowany przez biegłego sądowego wskazuje na prawidłowy tok podejmowania przez niego kolejnych czynności analitycznych. Przedmiotowe opinia jest jasna i logiczna. Strony nie zakwestionowały tej opinii. W tym stanie rzeczy Sąd również nie znalazł podstaw do podważania opinii i przyjął ją w pełni za podstawę do ustalenia stanu faktycznego.

Sąd uznał za niewiarygodne prywatne ekspertyzy i dokumenty co do wyceny nieruchomości przedstawione przez stronę pozwaną, albowiem ich wnioski pozostawały w sprzeczności z wnioskami opinii biegłego sądowego, którą Sąd uznał za wiarygodny dowód. Dokumenty te miały niski walor dowodowy jako dokumenty prywatne, przedstawione przez stronę procesu bezpośrednio zainteresowaną wynikiem sprawy.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Powództwo zasługiwało w części na uwzględnienie.

Stosownie do treści art. 410 § 2 k.c. świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia.

Przez świadczenie w rozumieniu art. 410 k.c. należy rozumieć każde celowe i świadome przysporzenie na rzecz majątku innej osoby, które z punktu widzenia odbiorcy można przyporządkować jakiemuś zobowiązaniu, choćby w ogóle lub jeszcze nieistniejącemu albo nieważnemu. Celowość i świadomość działania świadczącego zmierzającego do przysporzenia ocenia się z obiektywnie ujmowanego punktu widzenia odbiorcy, badając czy może on na podstawie

rozpoznawalnych okoliczności uważać dane działanie za świadczenie. Z chwilą spełnienia świadczenia nienależnego powstaje roszczenie kondykcyjne, którego treścią jest obowiązek dokonania czynności faktycznej lub prawnej, stanowiącej świadczenie przeciwne do spełnionego (tak: Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2016 r., sygn. II CSK 760/15, Sip Legalis).

Komentowany przepis wskazuje cztery przesłanki uznania świadczenia za nienależne, którym odpowiadają określone kondycje – roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia (T. Sokołowski, w: A. Kidyba, Komentarz KC, t. 3, Część ogólna, 2014, s. 375; por. także W. Steppa, Glosa, s. 17; K. Mularski, w: M. Gutowski, Komentarz KC, t. 1, 2016, s. 1555 i n.; E. Łętowska, Bezpodstawne wzbogacenie, s. 87; P. Księżak, Bezpodstawne wzbogacenie, 2007, s. 167):

- 1) osoba, która spełniła świadczenie, nie była w ogóle zobowiązana lub też była zobowiązana, ale nie względem osoby, której świadczyła (*condictio indebiti*);
- 2) gdy odpadła podstawa świadczenia (*condictio causa finita*);
- 3) gdy zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty (*condictio causa data causa non secuta*);
- 4) gdy czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia (*condictio sine causa*)

(powołane za: M. Załucki (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2019, Sip Legalis).

Wskazać należy, że zasada odpowiedzialności pozwanego nie była w sprawie kwestionowana – pozwany zajmując stanowisko *expressis verbis* podkreślił, że nie kwestionuje obowiązku zwrotu wzajemnych świadczeń pomiędzy stronami, nie zgadza się jedynie z ich wysokością oraz zasadą i datą początkową wyznaczającą roszczenie odsetkowe. Niekwestionowaną była również legitymacja procesowa - tak strony powodowej jako spadkobierców ustawowych B. A., jak i strony pozwanej wynikająca z połączenia spółek w trybie art. 492 § 1 pkt 1 k.s.h. poprzez przeniesienie całego majątku spółki przejmowanej – Fundusz (...) Spółki Akcyjnej Spółki komandyto-akcyjnej z siedzibą w W., na spółkę przejmującą – Fundusz (...) Spółkę Akcyjną z siedzibą W..

W niniejszej sprawie na podstawie umowy o dożywocie z dnia 9 grudnia 2011 r. na spółkę (a ściślej jej poprzednika prawnego), przeszło prawo własności lokalu mieszkalnego, w zamian za co, pozwany miał uiszczać określone świadczenie na rzecz dotychczasowej właścicielki oraz pokrywać wymienione w umowie opłaty tj. czynsz oraz podatek od nieruchomości, natomiast pozostałe koszty bieżącej eksploatacji miała w dalszym ciągu ponosić B. A.. Nie ulegało również wątpliwości, iż rzeczona umowa została uznana za nieważną na podstawie wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 8 maja 2017 r. (I C 2415/14), który uzyskał walor prawomocności z dniem 17 lipca 2018 r.

Z mocy art. 365 § 1 k.p.c., który stanowi, że orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby, Sąd był związany sentencją wyroku, co oznacza, iż kwestia zaistnienia przesłanki *condictio sine causa*, była w sprawie przesądzona. Do najważniejszych przypadków, w których przysługuje *condictio sine causa* dla odzyskania świadczenia należy m.in. brak świadomości lub swobody powzięcia decyzji i wyrażenia woli (art. 82 k.c.), a więc przyczyna, dla której Sąd uznał umowę dożywocia za nieważną.

Orzeczenie stwierdzające nieważność umowy niweczy jej skutki *ex tunc*, w związku z czym aktualizuje się obowiązek wydania przez strony wzajemnych świadczeń. Najprościej rzecz ujmując, pozwana spółka winna przenieść prawo własności nieruchomości, powodowie zaś jako następcy prawni, winni zwrócić świadczenia uiszczone na rzecz spadkodawczyni w wykonaniu umowy dożywocia. Taki sposób rozliczenia stron nie był jednak możliwy, z uwagi na zbycie lokalu przez spółkę na rzecz innych podmiotów.

Przepis art. 406 k.c. stanowi, że obowiązek wydania korzyści obejmuje nie tylko korzyść bezpośrednio uzyskaną, lecz także wszystko, co w razie zbycia, utraty lub uszkodzenia zostało uzyskane w zamian tej korzyści albo jako naprawienie szkody.

Wedle zaś art. 409 k.c. obowiązek wydania korzyści lub zwrotu jej wartości wygasa, jeżeli ten, kto korzyść uzyskał, zużył ją lub utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony, chyba że wyzbywając się korzyści lub zużywając ją powinien był liczyć się z obowiązkiem zwrotu.

Sąd nie podzielił stanowiska pozwanego, który usiłował argumentować, iż do czasu prawomocnego wyroku ustalającego nieważność umowy, miał prawo swobodnie dysponować lokalem. W ocenie Sądu, zgodzić w tej mierze należało się ze stanowiskiem powodów, iż już od daty, w jakiej pozwanej spółce doręczono odpis pozwu w sprawie o ustalenie nieważności umowy (co nastąpiło 26 stycznia 2015 r. – k. 40 akt sprawy I C 2415/14), powinna liczyć się ona z możliwością zwrotnego przeniesienia prawa własności lokalu. Tymczasem pozwany zbył sporną nieruchomość we wrześniu 2015 roku. Wzbogacony powinien liczyć się z obowiązkiem zwrotu np. wtedy, gdy z okoliczności wynika, iż powinien wiedzieć, że jego wzbogacenie może być bezpodstawne.

W ocenie Sądu powodom należy się zwrot wartości utraconego składnika majątkowego w postaci przedmiotowego mieszkania jako zwrot nienależnego świadczenia, albowiem czynność prawna, na podstawie której doszło do przeniesienia tego składnika majątkowego z majątku poprzedniczki prawnej powodów do majątku strony pozwanej była czynnością prawną bezwzględnie nieważną. Należy jednocześnie podkreślić, iż taki stan bezwzględnej nieważności istniał już od samego początku, czyli od daty zawarcia tej nieważnej umowy (9 grudnia 2011 r.). Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 8 maja 2017 r. sygn. I C 2415/14 oraz utrzymujący go wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie miały w tym przypadku jedynie potwierdzający charakter, nie tworzyły natomiast w żadnym wypadku nowego stanu prawnego.

Sąd uznał, że podstawą do ustalenia wartości tego zwrotu powinna być wartość przedmiotowej nieruchomości według jej stanu z dnia zawarcia umowy dożywocia, czyli z dnia 9 grudnia 2011 r. oraz według cen aktualnych. Zgodnie z poczynionymi powyżej ustaleniami na podstawie opinii biegłego sądowego wartość ta wynosi kwotę 498.000 złotych.

Dokonując oceny jaka chwila jest miarodajna dla ustalenia wartości bezpodstawnego wzbogacenia Sąd uznał, że wycena nieruchomości powinna uwzględniać stan nieruchomości z daty nieważnej czynności prawnej i zarazem ceny aktualne, tj. obowiązujące w dacie wyrokowania. Jest to pogląd dominujący w orzecznictwie i doktrynie (zob. wyrok SN z dnia 12 marca 1998 r., I CKN 522/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 176, z omówieniem W. Robaczyńskiego, Przegląd orzecznictwa, PS 2000, nr 4, s. 98; wyrok SN z dnia 3 października 2003 r., III CKN 1313/00, M. Praw. 2006, nr 10, s. 542; wyrok SN z dnia 7 maja 2009 r., IV CSK 27/09, LEX nr 515447; wyrok SN z dnia 19 czerwca 2015 r., IV CSK 565/14, LEX nr 1778868; wyrok SN z dnia 12 lutego 2016 r., II CSK 302/15, LEX nr 2010216; w doktrynie zob. K. Mularski (w:) Kodeks..., t. 1, red. M. Gutowski, 2016, komentarz do art. 405, nb 43). Sąd rozpoznający niniejszy spór podziela pogląd, iż za najbardziej prawidłowe należy uznać określenie wartości korzyści w chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 kpc).

Sąd nie podzielił poglądu, iż wartość tego lokalu powinna być ustalona z pomniejszeniem o wartość służebności mieszkania ustanowionej na podstawie tej samej umowy dożywocia z dnia 9 grudnia 2011 roku. Należy podnieść, iż bezwzględnie nieważna była cała w/w umowa dożywocia, w tym także postanowienia umowne dotyczące ustanowienia służebności mieszkania. Umowa ta jako bezwzględnie nieważna od samego początku nie wywołała żadnego skutku prawnego. Nie ma zatem jakichkolwiek podstaw do pomniejszania wartości prawa do lokalu o wartość niezaimstniałego prawnie prawa służebności mieszkania.

Od wyżej wymienionej wartości 498.000 zł (wartość przedmiotowej nieruchomości według jej stanu z dnia zawarcia umowy dożywocia oraz według cen aktualnych) należało odliczyć kwotę 22.421,88 zł, co do której to kwoty sami powodowie uznali, iż pozostają dłużnikami strony pozwanej, a w rezultacie o którą sami powodowie pomniejszyli należne im świadczenie (k. 10 – opis wierzytelności uznanej przez powodów). W rezultacie wierzytelność powodów

względem pozwanego wyniosła kwotę 475.578,12 złotych. Kwota ta nie mogła jednak zostać zasądzona przez Sąd, albowiem powodowie ograniczyli żądanie pozwu do kwoty 411.278,12 złotych. Zgodnie z przepisem art. 321 kpc Sąd nie jest uprawniony do orzekania ponad żądanie strony. W konsekwencji Sąd tytułem należności głównej zasądził na rzecz powodów na podstawie art. 410 par. 2 kc i art. 405 kc w zw. z art. 410 par. 1 kc kwotę 411.278,12 złotych.

Dokonując powyższe odliczenia kwoty 22.421,88 zł od kwoty 498.000 zł Sąd miał na uwadze, iż kwota 22.421,88 zł stanowi część kwoty 85.925,39 zł stanowiącej przedmiot twierdzenia strony pozwanej o jej wierzytelności wobec powodów, a co istotne część tej samej kwoty 85.925,39 zł stanowiącej przedmiot sporu pomiędzy stronami w sprawie przed Sądem Okręgowym w Katowicach pod sygn. akt II C 4/21. W rezultacie gdyby w dacie zamknięcia rozprawy w niniejszej sprawie w sprawie II C 4/21 został wydany ewentualnie prawomocny wyrok uwzględniający powództwo w tym zakresie to wówczas Sąd rozpoznający niniejszy spór nie miałby podstaw do odliczenia kwoty 22.421,88 zł od kwoty 498.000 złotych. Taki stan rzeczy jednak nie zaistniał, albowiem w dacie zamknięcia rozprawy w niniejszej sprawie w sprawie II C 4/21 nie został wydany prawomocny wyrok.

Od kwoty 411.278,12 zł Sąd zasądził odsetki ustawowe za opóźnienie w ten sposób, iż od kwoty 333.700 zł od dnia 11 lutego 2021 r. i od kwoty 77.578,12 zł od dnia 15 marca 2023 roku.

Sąd jedynie częściowo uwzględnił żądanie powodów w zakresie odsetek ustawowych za opóźnienie od kwoty żądanej tytułem zachowku po ojcu. Powodowie domagali się tych odsetek już od dnia 9 grudnia 2011 roku. W ocenie Sądu żądanie odsetek od tej daty nie było zasadne, bowiem jako pierwsze wezwanie pozwanego do zapłaty kwoty 333.700 zł tytułem zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia należy uznać doręczenie pozwanej pisma powodów z dnia 22 stycznia 2021 r. zawierającego wezwanie do zapłaty, co miało miejsce najwcześniej w dniu 3 lutego 2021 r. (k. 90 - 93). Powodowie nie wykazali, aby takie doręczenie zostało dokonane wcześniej. Dopiero zatem od tej daty pozwany, zgodnie z art. 455 k.c., był zobowiązany do niezwłocznego spełnienia świadczenia w kwocie 333.700 złotych. W ocenie Sądu niezwłoczne spełnienie świadczenia powinno nastąpić w terminie nie dłuższym niż 7 dni od dnia doręczenia wezwania do zapłaty. Wobec powyższego pozwany był zobowiązany do zadośćuczynienia roszczeniu powodów co do kwoty 333.700 zł do dnia 10 lutego 2021 r., a tym samym powodom należą się odsetki za opóźnienie od tej kwoty dopiero od dnia następnego, to jest od dnia 11 lutego 2021 roku. Natomiast co do dalszej kwoty żądania, tj. kwoty 77.578,12 zł to w tym zakresie odsetki należą się powodom zgodnie z w/w zasadami po upływie 7 dni od dnia doręczenia pozwanemu odpisu pisma rozszerzającego powództwo. Doręczenie to miało miejsce w dniu 7 marca 2023 r. (k. 445), a zatem odsetki należą się od tej kwoty od dnia 15 marca 2023 roku.

W pozostałym zakresie żądanie o zasądzenie odsetek zostało oddalone jako nieuzasadnione.

Sąd Okręgowy rozpoznający niniejszy spór podziela pogląd, zgodnie z którym roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia jest roszczeniem bezterminowym, do którego zastosowanie ma art. 455 k.c., a więc odsetki ustawowe za opóźnienie należą się od daty wezwania zobowiązanego do zapłaty z uwzględnieniem odpowiedniego terminu umożliwiającego spełnienie świadczenia, który to termin zdaniem Sądu, w niniejszej sprawie wynosił 7 dni od dnia doręczenia wezwania.

Powodowie jako spadkobiercy byli uprawnieni do domagania się dochodzonej kwoty wspólnie, albowiem nie został jeszcze dokonany dział spadku po poprzedniczce prawnej powodów. Sąd rozpoznający niniejszy spór podzielił pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do wyroku z dnia 27.06.2017 r., II CSK 15/17, Lex nr 2342149, zgodnie z którym każdy z wielu spadkobierców, przed dokonaniem działu spadku (a dział spadku po B. A. nie został przeprowadzony, jest uprawniony do dochodzenia całej wierzytelności spadkowej na podstawie art. 209 kc. Przepis art. 379 par. 1 kc nie znajduje tutaj zastosowania pomimo dzielnego charakteru świadczenia pieniężnego.

Ostatecznie, kluczową w sprawie okolicznością było ustalenie, czy podniesiony przez pozwanego warunkowy zarzut potrącenia wierzytelności, mógł okazać się skutecznym, a jeśli tak, do jakiej sumy.

Jednym bowiem ze sposobów wygaśnięcia zobowiązania połączonym z zaspokojeniem wierzyciela jest potrącenie dokonujące się w drodze jednostronnego oświadczenia woli i polegające na umorzeniu przeciwstawnych

(wzajemnych), jednorodnych wierzytelności przez zaliczenie świadczenia drugiej strony na poczet własnej należności. Wierzytelności będące przedmiotem potrącenia poddane zostają działaniu rachunkowemu, którego rezultatem jest wzajemne ich zniesienie do wysokości wierzytelności niższej (art. 498 § 2 k.c.). Jest ono w skutkach prawnych równoważne spełnieniu świadczenia i ma duże znaczenie gospodarcze. Pozwala na ograniczenie występowania w obrocie dóbr oraz pieniądza, co zaoszczędza związanych z tym kosztów i daje gwarancję bezpieczeństwa. Ponadto pełni funkcję egzekucji świadczenia dokonującej się bez udziału sądu i organów egzekucyjnych (tak: M. Załucki (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 2, Warszawa 2019, Sip Legalis).

Jak wynika z powyższego, skuteczne podniesienie zarzutu potrącenia przez pozwanego, skutkować musiałyby oddaleniem powództwa w tej części. W takiej sytuacji, doszłoby bowiem do umorzenia obu wierzytelności do wysokości wierzytelności niższej, co byłoby równoznaczne w skutkach ze spełnieniem świadczenia.

Zgodnie bowiem z treścią art. 498 § 1 i 2 k.c., gdy dwie osoby są jednocześnie względem siebie dłużnikami i wierzycielami, każda z nich może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony, jeżeli przedmiotem obu wierzytelności są pieniądze lub rzeczy tej samej jakości oznaczone tylko co do gatunku, a obie wierzytelności są wymagalne i mogą być dochodzone przed sądem lub przed innym organem państwowym. Wskutek potrącenia obie wierzytelności umarzają się nawzajem do wysokości wierzytelności niższej.

Stosownie więc do powołanego przepisu, potrącenie może być skutecznie dokonane, jeżeli łącznie spełnione są następujące przesłanki, tj.: wierzytelności są wzajemne i jednorodnawymagalna jest wymagalna oraz wierzytelność potrącana (pasywna) jest zaskarżalna.

Kluczową kwestią przy ocenie zarzutu potrącenia, jest stwierdzenie, czy wierzytelność zgłoszona do potrącenia, ma charakter wierzytelności wymagalnej. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 05 marca 2019 r. w sprawie II CSK 41/18 podkreślił, że w razie zgłoszenia wierzytelności do potrącenia wystarczy – pomimo treści art. 498 k.c. – aby wymagalna była wierzytelność potrącającego, a w odniesieniu zaś do wierzytelności przeciwstawnej zachodziła możliwość zaspokojenia. Brak wymagalności wierzytelności wzajemnej nie stanowi przeszkody do potrącenia wówczas, gdy potrącający, jako dłużnik może ją zaspokoić. Tak więc przesłanką skutecznego potrącenia jest wymagalność tylko wierzytelności potrącającego, natomiast w odniesieniu do wierzytelności przeciwstawnej wystarczy możliwość jej zaspokojenia (wyrok publikowany w Sip Legalis).

Wymagalność roszczeń wynikających z zobowiązań bezterminowych, jak zresztą i początek biegu terminu przedawnienia, należy określać przy uwzględnieniu art. 455 k.c. W postanowieniu z dnia 12 lutego 2019 r. Sąd Najwyższy potwierdził, że wierzytelność jest wymagalna w rozumieniu art. 498 § 1 k.c. w terminie wynikającym z art. 455 k.c. (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie II CSK 413/18, Sip Legalis).

Na wstępie jednak wyjaśnić należało kwestię formalną, mianowicie możliwość zgłoszenia warunkowego czy też ewentualnego zarzutu potrącenia. Przede wszystkim rozróżnić należy dwie kwestie: po pierwsze zgłoszenie zarzutu potrącenia, w sytuacji gdy oświadczenie o potrąceniu zostaje złożone przed wszczęciem postępowania sądowego albo w czasie jego trwania ale poza postępowaniem, a w jego toku pozwany (pełnomocnik) zgłasza tylko zarzut potrącenia. Po drugie zaś sytuację, gdy pozwany w toku procesu dokonuje potrącenia i jednocześnie podnosi zarzut procesowy. Tego rodzaju zachowanie należy zakwalifikować do szczególnej kategorii czynności prawnych, które mają podwójną naturę, tj. są oświadczeniami woli w rozumieniu prawa cywilnego, a jednocześnie stanowią czynności procesowe (tak: Małgorzata Pyziak-Szafnicka (w:) potrącenie w prawie cywilnym, Zakamycze 2002 r., str. 237-238).

Doktryna prawa dopuszcza podniesienie zarzutu ewentualnego potrącenia, który może być jednak zgłoszony, gdy wcześniej nie zostało złożone oświadczenie o potrąceniu. Z tego punktu widzenia sytuacja zbliża się do drugiej z powołanych wyżej sytuacji. Różni je natomiast stosunek pozwanego do żądania pozwu. W tym przypadku pozwany nie twierdzi, że wierzytelność powoda została umorzona przez potrącenie, ponieważ potrącenia nie dokonał i na razie nie dokonuje. Pozwany zaprzecza istnieniu dochodzonej wierzytelności z innych względów. Gdyby jednak sąd nie podzielił oceny pozwanego co do braku zasadności roszczenia powoda, pozwany wnosi o oddalenie powództwa ze względu na umorzenie wierzytelności przez potrącenie. Wydawać by się mogło, że oświadczenie o potrąceniu zostaje

tu złożone pod warunkiem zawieszającym, iż sąd uzna roszczenie przeciwnika za uzasadnione. W rzeczywistości jednak potrącenie nie jest uzależnione od warunku w rozumieniu art. 89 k.c., lecz od spełnienia pierwszej przesłanki ustawowego potrącenia, jaką jest wzajemność roszczeń. Kwestionując żądanie pozwu powód twierdzi wszak, że przesłanki potrącenia nie są spełnione. Podniesienie zarzutu ewentualnego nie wpływa na postępowanie tak długo, jak długo sąd nie uzna roszczenia powoda za zasadne; sąd rozpoznaje więc sprawę, jakby zarzut nie został zgłoszony. Dopiero stwierdzenie zasadności powództwa oznacza spełnienie przesłanek potrącenia i tym samym czyni aktualnym oświadczenie pozwanego (tak: Małgorzata Pyziak-Szafnicka (w:) potrącenie w prawie cywilnym, Zakamycze 2002 r., str. 239).

Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy i kontynuując je należy w pierwszym rzędzie podnieść, iż zgłoszony w niniejszej sprawie zarzut potrącenia był zarzutem, co do którego nie było dopuszczalnym procesowo orzekanie o nim w niniejszej sprawie.

Taki stan rzeczy wynika z tego, iż zgłoszenie w procesie zarzutu potrącenia na procesowe skutki wniesienia pozwu, a zatem wywołuje stan zawisłości sporu (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24.07.2013 r., V CZ 44/13, Lex nr 1385908). Oznacza to, iż zgłoszenie zarzutu potrącenia w procesie przez pozwanego uniemożliwia mu skuteczne późniejsze wszczęcie jako powodowi procesu o wierzytelność stanowiącą przedmiot zarzutu potrącenia. Pomiędzy zgłoszonym w niniejszej sprawie przez pozwanego zarzutem potrącenia a roszczeniem dochodzonym przez pozwanego od powodów w sprawie II C 4/21 zarejestrowanej przed Sądem Okręgowym w Katowicach zachodzi stan pełnej tożsamości podmiotowej i przedmiotowej. Jednocześnie podnieść należy, iż jako pierwsze zostało zgłoszone roszczenie pozwanego w sprawie II C 4/21 (pозew został wniesiony w 2020 r.), a dopiero później został zgłoszony zarzut potrącenia w niniejszej sprawie (w odpowiedzi na pozew z dnia 21.03.22 r.). Taka sytuacja powoduje, że Sąd rozpoznający niniejszy spór wprawdzie nie może odrzucić jako później zgłoszonego zarzutu potrącenia (możliwe jest jedynie instytucjonalnie odrzucenie pozwu a nie zarzutu), ale powinien powstrzymać się od jego rozpoznania z tego właśnie względu, iż spór w tym zakresie zawisł pomiędzy stronami uprzednio już w w/w sprawie II C 4/21. Jest procesowo niedopuszczalne, aby w dwóch różnych postępowaniach cywilnych jednocześnie rozważane było czy pozwanemu przysługuje wierzytelność z tytułu nakładów w kwocie 85.925,39 zł, w jednym w formie roszczenia procesowego, w drugim w formie zarzutu procesowego.

W ocenie Sądu powyższa argumentacja jest wystarczająca do oceny zarzutu potrącenia zgłoszonego przez pozwanego w niniejszej sprawie. Niezależnie od tego, jedynie dla wyczerpania toku rozważań, Sąd dokonał oceny zarzutu potrącenia i uznał, iż byłby on uzasadniony jedynie co do kwoty 5.701,88 zł z tytułu wypłaconego poprzedniczce prawnej powodów świadczenia z tytułu renty za okres od grudnia 2011 r. do lipca 2014 roku. Kwota ta rzeczywiście stanowił dług powodów wobec pozwanej (nienależne świadczenie rentowe dla poprzedniczki prawnej powodów wobec nieważności umowy dożywocia). Kwota ta nie może jednak pomniejszyć wierzytelności powodów w kwocie 411.278,12 zł, albowiem powodowie w ramach w/w kwoty 22.421,88 zł sami już odliczyli w/w kwotę 5.701,88 zł od należnej im wierzytelności całkowitej (k. 10, 240). Jest oczywistym, że kwoty 5.701,88 zł nie można odliczać dwa razy.

Natomiast pozostałe kwoty przedstawione przez pozwanego w ramach kwoty 85.925,39 zł, stanowiącej łącznie przedmiot zarzutu potrącenia nie stanowią uzasadnionych wierzytelności pozwanego wobec powodów. Te pozostałe kwoty stanowią świadczenia uiszczone przez pozwanego na rzecz innych podmiotów niż powodowie lub ich poprzedniczka prawna. Pozwanemu nie przysługuje zatem roszczenie o zwrot tych świadczeń wobec pozwanych. Pozwanemu przysługują ewentualnie roszczenia o zwrot świadczeń jako nienależnych wobec podmiotów, na rzecz których te świadczenia spełnił. Zdaniem Sądu pozwany bezzasadnie wykreował także wierzytelność na kwotę 46.212,79 zł z tytułu kosztów służebności osobistej (koszt służebności osobistej mieszkania umożliwiający uprawnionej dożywotnie korzystanie z lokalu za okres od 9.12.2011 r. do 4.08.2014 r.), albowiem są to koszty, które nigdy nie powstały, ponieważ umowa była bezwzględnie nieważna od samego początku.

Brak jest również podstaw do uznania, iż te pozostałe kwoty stanowią nakład w rozumieniu przepisu art. 408 kc. Zgodnie z tym przepisem zobowiązany do wydania korzyści może żądać zwrotu nakładów koniecznych o tyle, o ile nie

znalazły one pokrycia w użytku, który z nich osiągnął. Zwrotu innych nakładów może żądać o tyle, o ile zwiększają wartość korzyści w chwili jej wydania.

W ocenie Sądu zgłoszony przez pozwanego zarzut przedawnienia roszczenia nie jest zasadny.

Punktem wyjścia dla rozważań Sądu w tym zakresie jest ustalenie brzmienia przepisów jakie będą miały zastosowanie w realiach przedmiotowej sprawy.

Zgodnie z treścią art. 5 ust. 3 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw: „Do przysługujących konsumentowi roszczeń powstałych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy i w tym dniu jeszcze nieprzedawnionych, których terminy przedawnienia są określone w art. 118 i art. 125 § 1 ustawy zmienianej w art. 1 (czyli kodeksu cywilnego), stosuje się przepisy ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu dotychczasowym”. Oznacza to, że w niniejszej sprawie będzie miał zastosowanie 10 letni termin przedawnienia roszczenia. Nie powinno budzić wątpliwości, że B. A. w dacie zawierania przedmiotowej umowy działała jako konsument, ponieważ cel zawartej umowy z dnia 9 grudnia 2011 r. nie miał żadnego związku z prowadzeniem działalności gospodarczej, której w/w nie prowadziła.

Powyższe oznacza również, że w przedmiotowej sprawie nie będzie miał zastosowania art. 117¹ k.c., który został dodany do ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - kodeks cywilny tą samą ustawą nowelizującą, tj. ustawą z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw w art. 1 ust. 2. Ponadto, należy zwrócić uwagę na fakt, że art. 117¹ k.c. dotyczy wyłącznie roszczeń przysługujących przeciwko konsumentom, a takiego rodzaju roszczenie nie jest to przedmiotem niniejszej sprawy.

Kolejną kwestią jaką należy ocenić jest termin, od którego należy liczyć początek biegu w/w 10 – letniego terminu przedawnienia. Zgodnie z treścią art. 120 § 1 zd. 2: „Jeżeli wymagalność roszczenia zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, bieg terminu rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie.” Przepis ten znajduje zastosowanie w niniejszej sprawie, albowiem roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia, które jest przedmiotem niniejszego procesu ma charakter bezterminowy, czyli termin zwrotu tego świadczenia nie jest określony datą przez ustawę lub umowę, nie wynika także z właściwości zobowiązania, a zatem zgodnie z przepisem art. 455 kc świadczenie powinno być zwrócone niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do jego spełnienia. Uwzględniając brzmienie przepisu art. 120 kc i 455 kc należało uznać, iż bieg terminu przedawnienia spornego roszczenia rozpoczął się zatem od dnia, w którym wierzyciel powinien był wezwać dłużnika do spełnienia świadczenia w najwcześniejszym możliwym terminie, tj. od dnia, od którego miał on obiektywną możliwość uzyskania wiedzy o naruszeniu przepisów prawa skutkującym nieważnością zawartej umowy (tak m.in. Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 20 marca 2018 r., sygn. akt VI ACa 1705/16, Lex nr 2514691).

W realiach niniejszej sprawy taka obiektywna możliwość uzyskania wiedzy o naruszeniu przepisów prawa skutkującym nieważnością zawartej umowy powstała dopiero od dnia zgonu spadkodawczyni B. A., z uwagi na jej stan zdrowia, który nie pozwalał jej na świadome rozpoznanie podejmowanych przez siebie decyzji oraz ich skutków. Jak wynika z akt sprawy o ustalenie nieważności umowy prowadzonej przed Sądem Okręgowym w Krakowie o sygn. akt I C 2415/14, a przede wszystkim z opinii biegłego sądowego znajdującej się w tych aktach (k. 271-279) B. A. cierpiała na choroby wzroku jaskrę i zaćmę, a w marcu 2009 r. stwierdzono u niej całkowitą ślepotę oka lewego i znacznego stopnia ograniczenie ostrości i pola widzenia okiem prawym. Ponadto B. A. cierpiała przez wiele lat na schizofrenię urojeniową z przewagą objawów negatywnych. Kumulacja tych dwóch różnego rodzaju schorzeń oznaczała, że B. A. nie była w stanie rozpoznać znaczenia podejmowanych przez siebie decyzji w dacie zawarcia umowy z dnia 9 grudnia 2011 r. (co skutkowało prawomocnym stwierdzeniem nieważności tej umowy). Z okoliczności sprawy nie wynika, aby do dnia śmierci, stan zdrowia B. A. uległ poprawie, a zatem należałoby uznać, że obiektywna możliwość uzyskania wiedzy o naruszeniu przepisów wystąpiła dopiero po jej śmierci, tj. w dniu 4 sierpnia 2014 r. i od tego dnia należałoby

liczyć 10-letni termin przedawnienia roszczenia. Dopiero bowiem od tej daty jej następcy prawni mogli świadomie i bez przeszkód podjąć jakiegokolwiek czynności prawne związane z zawarciem przez B. A. spornej umowy.

Niezależnie od przedstawionej powyżej argumentacji, gdyby ewentualnie nie podzielić przedstawionego powyżej poglądu (Sąd czyni to zastrzeżenie jedynie dla wyczerpania toku rozważań), to należałoby przyjąć, że bieg terminu przedawnienia został zawieszony w okresie do dnia zgonu B. A. zgodnie z przepisem art. 122 § 1 w zw. z art. 122 § 3 k.c., z uwagi na opisany powyżej stan zdrowia B. A., który uzasadniał przyjęcie istnienia podstaw do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia. Przy przyjęciu takiego poglądu, termin przedawnienia również rozpocząłby swój bieg od dnia zgonu B. A..

Podążając dalej tokiem argumentacji dalszego rzędu (i przyjmując teoretycznie, że bieg terminu przedawnienia roszczenia rozpoczął się już od dnia zawarcia umowy z dnia 9 grudnia 2011 r., a w konsekwencji, że roszczenie powodów byłoby przedawnione), to zdaniem Sądu, podniesienie zarzutu przedawnienia w realiach niniejszej sprawy należałoby uznać za niezgodne z treścią art. 5 k.c. jako sprzeczne z zasadami współzycia społecznego. Owa sprzeczność opiera się na okolicznościach zawarcia umowy z dnia 9 grudnia 2011 r., a co za tym idzie stanie zdrowia spadkodawczyni (tj. całkowita ślepota oka lewego, znaczny stopień ograniczenia pola widzenia oraz ostrości widoczności okiem prawym, jaskra, zaćma oraz schizofrenia urojeniowa z przewagą objawów negatywnych), który oznaczał, że B. A. nie była w stanie podejmować samodzielnie czynności prawnych, w tym czynności, która przerwałaby bieg terminu przedawnienia. Z przyczyn wyżej opisanych stało się to dopiero możliwe po śmierci spadkodawczyni, kiedy następcy prawni spadkodawczyni (powodowie) wstąpili w sytuację prawną spadkodawczyni. Podniesienie zarzutu przedawnienia w tak przedstawionych okolicznościach stanowi nadużycie prawa podmiotowego, ponieważ strona pozwana skorzystała ze stanu braku świadomości poprzednika prawnego powodów uzyskując dla siebie przysporzenie majątkowe.

Tylko dodatkowo należy wskazać, że data wydania prawomocnego wyroku ustalającego nieważność umowy jest irrelevantna dla określenia biegu terminu przedawnienia roszczenia, ponieważ jest to wyrok jedynie o charakterze deklaratoryjnym, a zatem jedynie potwierdzającym powstałą uprzednio nieważność umowy. Nie tworzy on zatem nowego stanu prawnego.

Sąd rozstrzygnął o kosztach procesu na podstawie art. 98 kpc stosując zasadę odpowiedzialności za wynik procesu, który powodowie w całości wygrali. Na podstawie art. 108 kpc Sąd pozostawił wyliczenie kosztów procesu referendarzowi sądowemu.

Mając na uwadze całokształt poczynionych powyżej rozważań Sąd orzekł jak w sentencji wyroku.